

// Актуальні проблеми політики. — 2002. — № 15. — С. 92–98.

17. Орзіх М. П. Європейський вимір конституційного реформування в Україні: концептуальний підхід // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 2. — С. 149–156.

18. Селівон М. Гармонізація положень національного законодавства з нормами міжнародного права та їх застосування в практиці Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 3. — С. 34–41.

УДК 342.8(477).001.33

Н. Кошіль,

аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

З прийняттям 28 червня 1996 р. Конституції України розпочався процес реформування вітчизняного правового поля, спрямований на вдосконалення чинного законодавства. Поряд з безумовними досягненнями у цьому напрямку залишається чимало невирішених державотворчих і правових проблем, які потребують термінового законодавчого розв'язання. Передусім діють застарілі нормативні акти, чимало нормативно-правових актів виявляється малоефективними у процесі їхнього застосування, а також існують істотні суперечності між діючими актами, що в свою чергу руйнує системність законодавства [3, 14]. Все це породжує потребу оптимізації заходів щодо приведення законодавства у відповідність до Конституції України, забезпечення його стабільності та дієвості у реалізації основних прав та свобод людини і громадянина. У першу чергу це стосується однієї з важливих складових конституційного законодавства — законодавства про вибори.

Важливість систематизації виборчого законодавства України обумовлена практичною необхідністю вдосконалення формування і належного функціонування апарату державної влади, що напряму залежить від якості правових норм,

що регламентують порядок проведення виборів вищих представницьких органів та органів місцевого самоврядування.

Пропозиції щодо систематизації виборчого законодавства України містяться у роботах С. А. Мозоля, М. І. Ставнійчук, В. Л. Федоренка, В. А. Шатіла [2; 6–8] та інших учених.

Насамперед, варто звернути увагу, що достатньо поширеною та обґрунтованою є думка про те, що кодифікація нестабільних галузей (підгалузей) права є недоцільною, оскільки досить великою є небезпека подальшого внесення перманентних змін до кодифікованих актів. Виборче законодавство є однією із найбільш нестабільних галузей українського законодавства, оскільки проведенню кожних чергових виборів зазвичай передують прийняття нової редакції відповідного виборчого закону або внесення до нього істотних змін. Так, Верховною Радою України нещодавно прийнято у новій редакції Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р. (до якого вже були внесені зміни Законом від 30 серпня 2010 р.), однією з новел якого стало положення про запровадження на місцевих виборах змішаної мажоритарно-про-

порційної виборчої системи. Крім того, на даний час у Верховній Раді України зареєстровано більше п'ятдесяти законопроектів щодо внесення змін до чинних виборчих законів [1].

Відтак існує практична необхідність систематизації вітчизняного виборчого законодавства. Крім того, на необхідність систематизації виборчого законодавства України, приведення його у відповідність до світових виборчих стандартів постійно наголошує у своїх чергових звітах авторитетна міжнародна неурядова організація — Венеціанська комісія «За демократію через право». У деяких найдемократичніших державах світу, наприклад Франції, виборчі норми систематизовано викладені в єдиному нормативному акті — Виборчому кодексі 1983 р.

Розвиток виборчого законодавства України протягом останніх кількох років відбувався у напрямі його уніфікації, зближення правового регулювання різних виборів, передбачених Конституцією України. Потреба такого розвитку викликана насамперед єдиною природою інституту виборів, близькістю чи навіть спільністю багатьох виборчих процедур для різних виборчих процесів (територіальна організація виборів, складання й уточнення списків виборців, формування виборчих комісій, підготовка і проведення голосування, процедури підрахунку голосів та встановлення результатів виборів). Практика прийняття різних законодавчих актів, кожен з яких регулює окремий тип виборів (зокрема, загальнодержавних), неминуче призводить до відмінностей у регулюванні подібних чи ідентичних виборчих відносин, що викликає труднощі й непорозуміння у виборців, кандидатів та суб'єктів їх висування, організаторів виборів.

У зв'язку з цим актуальним черговим етапом у напрямі взаємного узгодження виборчого законодавства стає його систематизація, передусім у формі кодифікації.

Необхідність розробки і прийняття кодифікованого законодавчого акта, який з єдиних позицій забезпечував би

нормативне регулювання виборів Президента України, народних депутатів України, місцевих виборів, стала загальноновизнаною. На необхідність цього кроку неодноразово звертали увагу також міжнародні інституції — Венеціанська комісія, Бюро з демократичних інституцій та прав людини ОБСЄ.

Розробка єдиного кодифікованого законодавчого акта — Виборчого кодексу України — вимагає системного аналізу нормативного матеріалу, що міститься у п'яти чинних законах України — «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців». Такий аналіз має на меті визначити ті норми, які є спільними або близькими для усіх виборів і, таким чином, можуть бути предметом регулювання Загальної частини Кодексу, а також ті положення, які є специфічними для конкретного виду виборів і мають бути розміщені у відповідних главах Особливої частини кодексу.

Водночас слід зазначити, що подальший розвиток політичного і суспільного життя вимагає не лише кодифікації чинного нормативного матеріалу, але й суттєвої новелізації низки інститутів виборчого законодавства. У першу чергу це стосується виборчих систем, які застосовуються на тих чи інших виборах — народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів міських рад, міських голів, а особливо — районних та обласних рад, оскільки чинна виборча система не відповідає їх конституційному статусу як виразників спільних інтересів територіальних громад відповідно району та області.

Одна з основних і загальноновизнаних проблем законодавства про вибори закладена у застосовуваних виборчих системах, які створили ситуацію відірваності як народних депутатів України, так і депутатів місцевих рад від виборців через відсутність впливу виборців на пер-

сональний склад парламенту. Потребу суттєвої модифікації виборчої системи, подолання деперсоніфікованого способу голосування виборців визнають сьогодні як основні політичні сили, так і громадська думка, що засвідчується численними законопроектами, що ініціюють зміну виборчої системи, запровадження так званих «відкритих» списків або інших способів голосування не лише за політичні партії, але й за конкретних кандидатів.

Водночас слід підкреслити, що відмова від пропорційного представництва, яке уже засвідчило свою позитивну роль у формуванні більш-менш стабільного політичного спектра українського суспільства, шляхом повернення до мажоритарної системи в основному не сприймається.

У зв'язку з цим пропонується застосувати виборчу систему, яка дозволяє персоніфікувати голосування («відкриті» списки кандидатів), що вимагає запровадження регіональних виборчих округів, і водночас зберегти стимули до підтримки загальноукраїнського характеру політичних партій, недопущення їх регіоналізації, що може нести загрозу подальшого поглиблення міжрегіональних конфліктів та дестабілізації ситуації у державі. Подібна виборча система з відповідною модифікацією може застосовуватися також на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим — єдиного представницького органу, що обирається на місцевих виборах і має політичну природу.

Стосовно виборів районних та обласних рад доцільно розглянути можливість повернення до виборчої системи, яка б забезпечувала представництво територіальних громад у районній раді, районів та міст обласного значення — в обласній раді. Водночас актуальним стало запровадження виборчої системи абсолютної більшості на виборах міських голів великих міст.

Із виборчою системою тісно пов'язані питання адекватного вдосконалення правового регулювання процедур голосування (форма бюлетеня та спосіб його заповнення), підрахунку голосів

виборців та встановлення підсумків голосування.

Інші виборчі процедури, які потребують новелізації, включають насамперед процедури складання та уточнення списків виборців на основі Державного реєстру виборців.

З цим пов'язані також проблеми стабілізації територіальної організації виборів (утворення постійної та більш оптимальної мережі виборчих дільниць та територіальних виборчих округів), як це вимагає Закон «Про Державний реєстр виборців», підвищення вимог до рівня професійності осіб, які пропонуються політичними партіями до складу виборчих комісій.

Суттєвого доопрацювання потребує законодавче регулювання передвиборної агітації. По-перше, необхідно чітко відділити від передвиборної агітації інформаційне (незаангажоване) забезпечення виборів, потрібне для усвідомленого та відповідного до вимог закону здійснення волевиявлення виборців. По-друге, необхідно уточнити зміст поняття передвиборної агітації та форми її здійснення, що зменшило б обсяг непорозуміння та зловживань у цій політично чутливій сфері діяльності. По-третє, слід упорядкувати вимоги до діяльності засобів масової інформації як у частині інформування суспільства про перебіг виборчого процесу, так і в частині їх участі у передвиборній агітації.

Відтак на сьогодні на розгляді у Верховній Раді України перебувають два законопроекти, в яких систематизовані норми про вибори в Україні у формі Виборчого кодексу. Перший з них запропонований народними депутатами Ю. Б. Ключковським, С. Р. Гриневецьким, С. П. Подгорним та В. М. Сінченком, зареєстрований у Верховній Раді України за № 4234-1 від 23 березня 2010 р. [5] (далі — законопроект 4234-1). Другий законопроект представлений народним депутатом І. І. Крилем, що зареєстрований у Верховній Раді України за № 4234 від 19 березня 2009 р. [4] (далі — законопроект 4234).

Кожним з цих кодексів пропонується об'єднання в одному, значному за обся-

гом нормативно-правовому акті численних норм, та визначаються гарантії права громадян на участь у формуванні складу представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом вільного волевиявлення, регулюється підготовка та проведення різних типів виборів, встановлюються строки та порядок проведення виборів, вимоги до суб'єктів виборчого процесу, їх права та обов'язки, а також процесуальні гарантії та інституційні рамки для організації та проведення регулярних демократичних виборів в Україні. Зазначені законопроекти мають за завдання закріплення стабільної виборчої системи в Україні та, на думку розробників, містять норми про правове забезпечення проведення вільних та чесних демократичних виборів з дотриманням прав людини й основних принципів і засад виборчого процесу.

Однак кожен з цих законопроектів має суттєві недоліки, що потребує додаткового опрацювання його норм. Так, законопроект № 4234, згідно з пояснювальною запискою до нього, пропонується шляхом здійснення кодифікації законодавства України про вибори вирішити питання удосконалення норм виборчого права, спрощення регулювання виборчого процесу і подолання таким чином проблем у зазначеній сфері суспільних відносин. Відзначимо, що хоча кодифікація є надзвичайно ефективним інструментом вдосконалення законодавства, а чинне виборче законодавство України об'єктивно може бути кодифіковане з огляду на значну кількість тотожних та споріднених норм у різних законодавчих актах, присвячених питанням виборчого права, прийняття запропонованого проекту Виборчого кодексу України вимагає внесення певних коректив до нього.

Зокрема, одним із недоліків цього законопроекту можна відзначити те, що поряд із запропонованим кодифікованим актом передбачається існування певної кількості нормативних актів, які регулюватимуть питання, пов'язані з виборчим процесом. Однак при цьому не виконується завдання ліквідації роз-

порошеності норм у значній кількості джерел права, що ставить під сумнів необхідність здійснення кодифікації у запропонованому вигляді.

Так, поза межами регулювання проекту № 4234 залишились правила створення і ведення Державного реєстру виборців, незважаючи на їх процесуальну природу та призначення (безпосереднє обслуговування виборчих процесів). З огляду на зміст прикінцевих та перехідних положень проекту можна припустити, що передбачається одночасна дія цього Кодексу та Закону України «Про Державний реєстр виборців». Думається, що це не є правильним, оскільки неминуче призведе до виникнення колізій і проблем у правозастосуванні. Адже більшість положень розділу VI «Списки виборців» дублюють відповідні приписи положення Закону України «Про Державний реєстр виборців», але при цьому є і неузгодженості між ними. Наприклад, у ст. 76 проекту дається визначення Державного реєстру виборців, яке відрізняється від визначення наведеного у ст. 1 Закону України «Про Державний реєстр виборців».

Зазначений законопроект замість ліквідації прогалин виборчого законодавства, яку має забезпечити кодифікований законодавчий акт, містить значний масив нових прогалин, яких немає у чинних виборчих законах. Наприклад, такою прогалиною в регулюванні порядку подання звернень до ЦВК, яка потребує усунення, є відсутність переліку суб'єктів звернень (ст. 42 проекту).

У ст. 14, на відміну від інших суб'єктів балотування, не встановлюється віковий ценз для кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим. У ст. 15 проекту не зазначено такого суб'єкта виборчого процесу, як кандидат у депутати районної в місті ради, та не визначено суб'єкта, який матиме право на висування такого кандидата. У ст. 17 взагалі не передбачаються такі етапи виборчого процесу, як висування і реєстрація кандидатів у Президенти України, кандидатів на посади сільських, селищних, міських голів. У ч. 1 ст. 160 встановлюється, що голосування за

допомогою виборчого бюлетеня здійснюється лише «на виборах депутатів», однак в який спосіб здійснюється голосування при обранні посадових осіб (Президента України, сільських, селищних, міських голів) — не визначено.

Проект містить низку положень, які не узгоджуються з конституційними приписами. Так, ч. 2 ст. 58 проекту пропонується відтворити чинний припис ч. 2 ст. 31-1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» про те, що рішення про дострокове припинення повноважень всього складу Центральної виборчої комісії приймається Верховною Радою України не менш як двома третинами від її конституційного складу, хоча він не відповідає вимогам ст. 91 Конституції України, за якою Верховна Рада України приймає закони, постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу, крім випадків, передбачених цією Конституцією.

Відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 115 підставами для скасування реєстрації кандидата на пост Президента України та кандидата в народні депутати України є: «реєстрація його кандидатом у народні депутати України, кандидатом у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатом на місцевих виборах, якщо ці вибори проводяться одночасно з виборами Президента України чи народних депутатів України відповідно». Згаданий припис так само встановлює не передбачені Конституцією України обмеження для кандидатів.

Це також стосується вимог до кандидатів на пост Президента, кандидатів у народні депутати України та в депутати місцевих рад, кандидатів на посади сільського, селищного, міського голови подавати для їх реєстрації зобов'язання у разі обрання передати в управління іншій особі належні їм корпоративні права, адже таких обмежень щодо відповідних посадових осіб конституційні приписи (як і положення чинних законів України) не встановлюють. До того ж поняття «корпоративні права» у чинних законодавчих актах України розуміється по-різному.

Недоліком проекту, що призводить до неоднозначного розуміння його приписів, є також плутанина між використаними у проекті термінами «суб'єкт балотування» та «суб'єкт виборчого процесу» та інших понять. Крім того, у зазначеному законопроекті є також й інші принципові недоліки, які потребують ґрунтовного опрацювання.

Що стосується проекту № 4234-1, то він також не є досконалим. Так, законопроект є занадто об'ємним за обсягом і містить багато «зайвих» статей. Зокрема, аналіз проекту Кодексу свідчить про недостатній рівень уніфікації його приписів. Достатньо звернути увагу на те, що значна частина приписів, вміщених у главах XII–XV, в різному обсязі дублюють інші приписи Кодексу, а приписи близько 40 статей можуть бути виключені з тексту Кодексу без шкоди для його змісту, оскільки є повністю тотожними або аналогічними з іншими його нормами.

Не можна не звернути увагу й на те, що внаслідок уніфікації та упорядкування нормативного масиву, що піддається кодифікації, загальна кількість правових норм, які діють у відповідній галузі, повинна зменшуватись. У той же час при аналізі даного проекту спостерігається протилежна тенденція. Якщо чинні виборчі закони (закони України «Про вибори Президента України», «Про вибори народних депутатів України», «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів»), а також закони України «Про Центральну виборчу комісію», «Про Державний реєстр виборців» разом нараховують 382 статті, то внаслідок їх кодифікації пропонується Кодекс, що налічує 584 статті.

Що стосується суттєвих недоліків законопроекту, то можна виділити те, що у ньому є чимало положень, які не відповідають Конституції України. Зокрема, приписи ч. 5 ст. 4 проекту передбачають, що позачергові місцеві вибори, серед іншого, можуть бути призначені також з «інших підстав, передбачених Законом України «Про місцеве самовря-

дування в Україні». Однак положення ч. 5 ст. 79 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо призначення парламентом позачергових місцевих виборів без попереднього вирішення питання щодо дострокового припинення повноважень вказаних органів та посадових осіб викликають сумніви з точки зору їх відповідності Конституції України.

Основний Закон безпосередньо визначає термін повноважень депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (ч. 1 та ч. 2 ст. 141). При цьому він не відносить до відання парламенту вирішення питань щодо дострокового припинення повноважень місцевих рад та сільських, селищних, міських голів, наділяючи його виключно повноваженнями призначати позачергові вибори до органів місцевого самоврядування (п. 30 ч. 1 ст. 85). Оскільки повноваження законодавчого органу вичерпно визначаються Конституцією України (що безпосередньо впливає з ч. 2 ст. 85 Основного Закону), звичайні закони не можуть розширювати обсяг його повноважень. З огляду на це, необхідно було б вилучити з вищезазначених положень проекту посилання на «інші підстави, передбачені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Статтею 11 проекту запроваджується відносно нове для вітчизняного законодавства поняття «виборчі права, пов'язані з правом голосу». При цьому встановлюється, що «виборці, які мають право голосу на відповідних виборах, мають також право:

- 1) бути членами виборчих комісій, які організують підготовку та проведення відповідних виборів;
- 2) отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення виборів;
- 3) брати участь у проведенні передвиборної агітації;
- 4) здійснювати спостереження за проведенням виборів;
- 5) оскаржувати порушення власних прав та законних інтересів у виборчому процесі» (ч. 1 ст. 11). Наділення

всіх виборців (ч. 2 ст. 11 містить застереження лише відносно обсягу та порядку здійснення цих прав) згаданими правами видається досить сумнівним. Адже виходячи з положень ч. 1 ст. 11 слід визнати відповідні виборчі права, пов'язані з правом голосу (наприклад, право бути членами виборчих комісій та здійснювати агітацію), за особами, які перебувають у місцях позбавлення волі, проходять строкову військову службу, державними службовцями тощо.

Відповідно до ч. 3 ст. 13 проекту «висування кандидатів на загальнодержавних виборах може здійснюватися партією, яка зареєстрована в установленому законом порядку не пізніше ніж за триста шістдесят п'ять днів до дня виборів, або партією, (очевидно, у тексті пропущено слово «яка») утворена шляхом об'єднання (злиття) партій за умови, що всі партії, які об'єдналися, були зареєстровані не пізніше як за триста шістдесят п'ять днів до дня виборів». У зв'язку з цим звертаємо увагу, що чинне законодавство, зокрема Закон України «Про політичні партії в Україні», не передбачає такого способу утворення політичної партії, як об'єднання кількох партій.

Відповідно до ч. 1 ст. 117 проекту особи, які рекомендуються для роботи чи мають намір працювати у складі окружних чи територіальних виборчих комісій під час загальнодержавних чи місцевих виборів, повинні пройти попередню підготовку відповідно до вимог цього Кодексу та отримати документ, що засвідчує успішне проходження такої підготовки (державний сертифікат). Цим формулюванням для кандидатів у члени окружних (територіальних) виборчих комісій у прихованій формі запроваджується вимога про наявність у них передбаченого проектом державного сертифікату.

Таким чином, мова йде про утворення певного прошарку громадян України, які матимуть право професійно займатись проведенням виборів та референдумів. Особи, позбавлені можливості отримати зазначений вище сертифікат, будуть позбавлені права працювати чле-

нами окружних (територіальних) виборчих комісій.

Запровадження відзначеної вище додаткової вимоги до кандидатів у члени окружних (територіальних) виборчих комісій виглядає сумнівним, оскільки:

1) більшість громадян України буде позбавлена можливості брати участь у роботі зазначених виборчих комісій як їх члени, внаслідок чого виникає сумнів у відповідності цих норм проекту положенням ч. 3 ст. 22 та ч. 1 ст. 38 Конституції України;

2) проект передбачає формування складу виборчих комісій за принципом представництва у них політичних партій або кандидатів, які є суб'єктами виборчого процесу. В разі запровадження пропонованого проектом обмеження це приведе до фактичного позбавлення багатьох партій та кандидатів можливості делегувати своїх представників до складу окружних (територіальних) виборчих комісій, оскільки реалізація цього права буде прямо пов'язана з можливістю оплатити навчання відповідних осіб і одержання ними сертифікатів.

Зазначені недоліки законопроектів не є вичерпними. Крім того, законопроектами не враховано подальший розвиток виборчого законодавства України, пов'язаний з прийняттям Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 10 липня 2010 р. та деякими іншими законодавчими змінами.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки. Зокрема, на сьогодні існує практична необхідність систематизації чинного виборчого законодавства України шляхом прийняття Виборчого кодексу України — кодифікованого нормативно-правового акта, в якому в систематизованому, узгодженому вигляді містилися б правові норми, що стосуються гарантій права громадян на участь у формуванні складу представницьких органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом вільного волевиявлення, регулювалася підготовка та проведення різних типів виборів, встановлювалися строки

та порядок проведення виборів, вимоги до суб'єктів виборчого процесу, їх права та обов'язки, а також процесуальні гарантії та інституційні рамки для організації та проведення регулярних демократичних виборів в Україні. Існування такого систематизованого кодексу сприяло б стабілізації виборчої системи в Україні, відтак підвищенню ефективності роботи державного та місцевого владного апарату, а відтак благополуччю населення, підвищило б позитивний імідж нашої країни у світі. При цьому в основі Виборчого кодексу повинні бути як Конституція України, так і світові стандарти проведення виборів, рекомендації авторитетних міжнародних неурядових організацій, що функціонують задля підвищення демократичності проведення виборів.

Ключові слова: систематизація, систематизація законодавства, вибори, виборче законодавство, Виборчий кодекс.

У статті досліджуються питання, пов'язані з систематизацією виборчого законодавства України. Робиться висновок про необхідність прийняття Виборчого кодексу України, який вдосконалив би чинну виборчу систему та сприяв більш ефективній роботі виборчих органів державної влади та місцевого самоврядування. При цьому в основі Виборчого кодексу повинні бути як Конституція України, так і світові стандарти проведення виборів, рекомендації авторитетних міжнародних організацій, що функціонують задля підвищення демократичності проведення виборів. Автором вносяться пропозиції щодо удосконалення виборчого процесу. Аналізуються подані на розгляд до Верховної Ради України проекти Виборчих кодексів, дається їхня критична оцінка.

В статье исследуются вопросы, связанные с систематизацией избирательного законодательства Украины. Делается вывод о необходимости

приняття Избирательного кодекса Украины, который бы усовершенствовал действующую избирательную систему и способствовал более эффективной работе избираемых органов государственной власти и местного самоуправления. При этом в основу Избирательного кодекса должны быть положены как Конституция Украины, так и мировые стандарты проведения выборов, рекомендации авторитетных международных организаций, функционирующих с целью повышения демократичности проведения выборов. Автором вносятся предложения по усовершенствованию избирательного процесса. Анализируются предложенные на рассмотрение Верховной Рады Украины проекты Избирательных кодексов, дается их юридическая оценка.

The article is devoted to systematization of the electoral legislation of Ukraine. The author comes to the conclusion about necessity to adopt an Electoral Code of Ukraine which can improve the electoral system of the state and stabilize the whole state and local power mechanism. Thereof the base of the Electoral Code should consist so of the Constitution of Ukraine as the international electoral standards, recommendations of the authoritative international organizations whose aim is to raise the democratic way of the process. The author makes propositions about the improvement of the electoral process. It is also analyzed the bills of the Electoral code which have been reading in the Ukrainian parliament, their critical remarks are provided.

Література

1. Законотворча діяльність [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної

Ради України. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc2_5_1_J?ses=10007&num_s=2&num=&date1=&date2=&name_zp=%E2%E8%E1%E1%E0%E8&out_type=&id

2. Мозоль С. О. Запобігання злочинам проти виборчих прав громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. О. Мозоль. — К., 2008. — 20 с.

3. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія / Н. М. Оніщенко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — 352 с.

4. Проект Виборчого кодексу України № 4234 від 19.03.2009 р., внесений народним депутатом І. І. Крилем [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=34793.

5. Проект Виборчого кодексу України № 4234-1 від 23.03.2010, внесений народними депутатами Ю. Б. Ключковським, С. Р. Гриневецьким, С. П. Подгорним та В. М. Сінченком [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. — Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=35014.

6. Ставнійчук М. І. Актуальні питання систематизації виборчого законодавства // Україна. Вибори — 98: Досвід. Проблеми. Перспективи : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : тези доп. — К. : Вид-во ЦВК, 1999. — С. 38–39.

7. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічний аспект : монографія / В. Л. Федоренко. — К. : Ліра-К, 2009. — 580 с.

8. Шатіло В. А. Загальнотеоретичні аспекти систематизації виборчого законодавства [Електронний ресурс] // Український центр політичного менеджменту. — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/publcontent.php3?y=1&p=21>.